

GROEIBOEK ANDERSTALIGE NIEUWKOMERS ALFABETISERING

1. WAT IS ALFABETISERING?

Alfabetiseren¹ is het leren lezen en schrijven van letters om vervolgens ook woordjes, zinnen en eenvoudige teksten te kunnen lezen en schrijven.

2. WAT ZIJN DOELEN OP HET VLAK VAN ALFABETISERING?

Het alfabetiseringsproces gaat van ontluikende geletterdheid, over aanvankelijk lezen en schrijven naar voortgezet lezen en schrijven. Elke fase in dit proces focust op een aantal specifieke doelstellingen. Een groeiende lezer en schrijver verwerft deze doelstellingen stap voor stap, maar ook in onderlinge interactie met elkaar.

2.1 ONTLUIKENDE GELETTERDHEID

Ontluikende geletterdheid omvat alle ervaringen die een kind opdoet met geschreven taal. Die kun je clusteren in vijf aspecten.

- **Gebruik:** het kind benut de aangeboden kansen om zelf te 'lezen' en te 'schrijven'.
- **Attitude:** het kind heeft een hoge motivatie om te leren lezen en schrijven. Het heeft een positief gevoel bij alles wat met ontluikende geletterdheid te maken heeft.
- **Functie/nut:** het kind begrijpt de functie van visuele en geschreven taal, ziet in waarvoor die gebruikt kan worden en welke voordelen dat biedt.
- **Eigenschappen:** het kind heeft een basisinzicht in hoe geschreven taal werkt.
- **Motoriek:** het kind is motorisch voorbereid om te leren schrijven.

Om van ontluikende geletterdheid te evolueren naar echt leren lezen, bouwen we vooral verder op de eigenschappen.

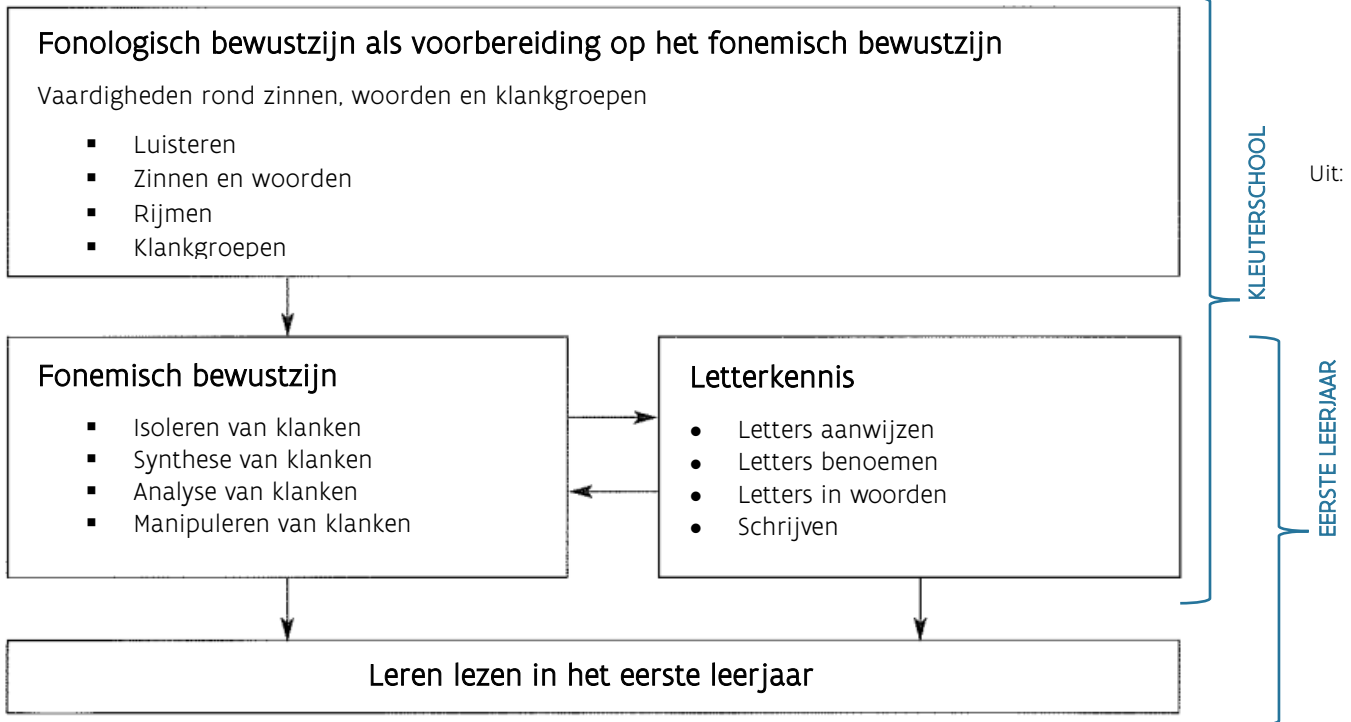
2.2 AANVANKELIJK LEZEN

Aanvankelijk lezen en schrijven vertrekt vanuit fonologisch bewustzijn en evolueert geleidelijk naar fonemisch bewustzijn en letterkennis.

- **Fonologisch bewustzijn** heeft te maken met zinnen, woorden en klankgroepen. Denk aan nauwkeurig luisteren, het besef dat zinnen uit woorden bestaan, rijmen en het bewustzijn van klankgroepen.
- **Fonemisch bewustzijn** heeft te maken met klanken of fonemen. Gelijktijdig met de fonemische vaardigheden ontwikkelen kinderen ook letterkennis. Fonemische vaardigheden zijn auditieve vaardigheden, letterkennis gaat over visuele vaardigheden. Beide vaardigheden versterken elkaar.

Vanuit deze vaardigheden vatten kinderen het aanvankelijk lezen aan. Maar ook in deze fase evolueren kinderen nog verder op het vlak van fonemische vaardigheden.

¹ <https://www.nt2.nl/nl/dossier/alfabetiseren/alfabetisering>

Dörrer, M., Huijbregts, S. (2002). Fonemisch bewustzijn; Werkmap voor leerkrachten van groep 1 en 2 van de basisschool. Amersfoort: C.P.S.

2.3 VOORTGEZET LEZEN

Na het aanvankelijk lezen moeten leerlingen hun leesvaardigheid verder ontwikkelen. Het is niet alleen belangrijk om correct en vlot te kunnen lezen (voortgezet technisch lezen). Ook leesbegrip, leesbeleving en leesplezier zijn belangrijke troeven om een sterke lezer te worden.

3. WAT IS DE BEGINSITUATIE? HOE BRENG IK DIE IN KAART?

An² zo snel en efficiënt mogelijk alfabetiseren, doe je niet door op de gebruikelijke manier een methode voor aanvankelijk lezen te volgen. Als je doelgericht aan de slag wilt gaan met de alfabetisering van de anderstalige nieuwkomer, dan heb je zicht nodig op haar beginsituatie. Want je wilt zoveel mogelijk aansluiten bij de didactische voorkennis van de leerling.

Grof geschetst kun je qua didactische voorkennis drie groepen onderscheiden:

- leerlingen die nog analfabeet zijn of die de fase van het aanvankelijke leesonderwijs in de taal van het land van herkomst nog niet hebben afgerond;
- leerlingen die hebben leren lezen in een niet-Latijns schrift (bijvoorbeeld Arabisch of Bulgaars schrift);
- leerlingen die hebben leren lezen in een Latijns schriftsysteem (bijvoorbeeld Pools of Turks).

² Om niet altijd 'de anderstalige nieuwkomer', 'het kind' of 'de leerling' te moeten schrijven, gebruiken we de voornaam An om 'de anderstalige nieuwkomer' te benoemen. We gebruiken ook de vrouwelijke vormen van de voornaamwoorden om naar 'An' te verwijzen.

Om zicht te krijgen op het alfabetiseringsniveau van een anderstalige nieuwkomer, kun je een van de volgende instrumenten gebruiken.

TAAL EN TEKEN

De test geeft een antwoord op de volgende vragen:

- Heeft de leerling leren lezen in de eigen (school)taal? De test bevat teksten in 12 talen.
- Beheerst de leerling het Latijns schrift?
- Op welke wijze worden de Latijnse letters door de leerling uitgesproken?
- In hoeverre kan de leerling de Nederlandse klanken verstaan en uitspreken?
- In hoeverre beheerst de leerling de visuele discriminatie van letters?

Je kunt deze test gratis downloaden op <https://www.lowan.nl/po/vakliteratuur/taal-en-teken/>

LEZEN OVER DE GRENZEN HEEN

De test geeft een antwoord op de volgende vragen:

- Kent de leerling letters van het alfabet of cijfers van 1 tot 10 in de moedertaal?
- Kan de leerling een stukje tekst lezen in de moedertaal? Je kunt deze leestest in 24 talen afnemen.

De handleiding bevat daarnaast:

- informatie over de status en de structuur van de taal;
- een vertaling van de letters/tekens en de tekst;
- uitspraak van de letters/tekens en de tekst (bij benadering).

Je kunt deze test uitlenen bij de [Onderwijsbibliotheek](#) van het Onderwijscentrum Brussel.

HOREN, ZIEN & SCHRIJVEN

De test geeft een antwoord op de volgende vragen:

- Kan de leerling woorden lezen in het Latijns schrift?
- Kan de leerling letters verklanken in het Latijns schrift?
- In hoeverre beheerst de leerling de visuele discriminatie van letters?
- Beheerst de leerling de visuele discriminatie van plaatjes?

Meer info vind je op <https://www.bazaltgroep.nl/horen-zien-en-schrijven/>

Je kunt deze materialen uitlenen bij de [Onderwijsbibliotheek](#) van het Onderwijscentrum Brussel.

4. HOE GA JE AAN DE SLAG?

4.1 WANNEER GA JE AAN DE SLAG MET ALFABETISERING?

De Omzendbrief 'Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers' beschrijft de twee hoofddoelstellingen van onderwijs aan anderstalige nieuwkomers, namelijk taalvaardigheid Nederlands en sociale integratie.

"Onthaalonderwijs is onderwijs dat de taalvaardigheid Nederlands én de sociale integratie van de anderstalige nieuwkomer bevordert. De anderstalige nieuwkomer moet zich de schoolse taalvaardigheid eigen maken zodat hij in staat is om op een efficiënte manier te functioneren in de klas, als lerend individu en als lid van de klas- en schoolgemeenschap."

(Uit de omzendbrief (BaO/2006/03) '[Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers](#)')

Alfabetisering maakt deel uit van de doelstelling 'taalvaardigheid Nederlands'. Het is echter niet de eerste focus wanneer je een anderstalige nieuwkomer in de klas krijgt. Om in te schatten wanneer je best kunt starten met alfabetisering, hou je best rekening met de drie integratieperiodes die An doorloopt:

- **Beginperiode:** An leert als sociaal individu overleven binnen de school. Ze moet zich geleidelijk aan veilig leren voelen in haar nieuwe situatie. Ze moet aanvaard worden door de andere leerlingen. Door meteen te werken aan de socio-emotionele ontwikkeling, wordt de basis gelegd die 'leren' mogelijk maakt.
- **Tweede periode:** aansluitend bij de sociale vaardigheden, moet An ook de schooltaal leren. Dat is immers het 'voertuig' waarin alle 'boodschappen' op school 'vervoerd' worden. Concreet betekent dit dat je eerst intensief aan de socio-emotionele ontwikkeling en taal werkt. Op dit moment stel je nog geen doelen/verwachtingen naar andere domeinen. Alfabetisering krijgt in deze periode ook een plaats.
- **Laatste periode:** zodra je als leerkracht aanvoelt dat de taal geen struikelblok meer vormt, kun je ook op andere domeinen doelen bepalen. An kan zich nu meer concentreren op de inhoud van de schoolse vakken. Je blijft de 'gevoerde' nieuwkomer uiteraard verder ondersteunen in de klas.

4.2 MAATWERK: HET ALFABETISERINGSPASPOORT

Om doelgericht te werken aan de alfabetisering van anderstalige nieuwkomers, hou je zoveel mogelijk rekening met hun didactische voorkennis.

- Leerlingen die nog niet gealfabetiseerd zijn, gingen wellicht nog niet of nauwelijks naar school en deden nog maar weinig ervaringen op met de betekenis van geschreven taal. Zij zitten nog in de fase van de ongeletterdheid of ontluikende geletterdheid.
- Kinderen die al (redelijk goed) kunnen lezen, in welke taal dan ook, doorliepen al eens het proces van klankwaarneming, klank-tekenkoppeling en discriminatie van tekens. Dat zal het leren lezen in een nieuwe taal sterk vergemakkelijken.
- Kinderen die al hebben leren lezen in het Latijns schrift, bied je niet meer alle klank-tekenkoppelingen even uitgebreid aan. Je oefent vooral de letters die in het Nederlands anders uitgesproken worden dan in de moedertaal.

Om die aanpak op maat vorm te geven, ontwikkelde het Onderwijscentrum Brussel het [alfabetiseringspaspoort](#). Dit instrument lijst alle alfabetiseringsdoelen op, van ontluikende geletterdheid tot voortgezet lezen. Zo krijg je snel zicht op welke doelen An al bereikt heeft (didactische voorkennis) en met welke doelen je in de klas best aan de slag gaat. Op die manier kun je voor iedere An de fase in het al lopende alfabetiseringsproces bepalen en kun je ondersteuning op maat uitwerken.

4.3 MATERIALEN³

De alfabetisering van An ondersteunen is maatwerk. Daardoor bestaat er niet één gebruiksklare methode of één gebruiksklaar pakket. Je moet gericht verschillende materialen zoeken en die zo efficiënt mogelijk combineren. Laat je inspireren door de materialenlijst hieronder.

MATERIALEN VOOR ONTLUIKENDE GELETTERDHEID

- Werkmap Fonemisch bewustzijn
- G-start. Geletterdheid stimuleren bij jonge kinderen.
- Kaatje Klank
- De letterkabouters
- ABC zoekboek
- [Klankenmonsters](#)

MATERIALEN VOOR AANVANKELIJK LEZEN

Reguliere handleidingen voor aanvankelijk lezen en schrijven

- Veilig leren lezen
- Ik lees met Hup en Aap
- Ik pen!

Specifieke methodieken voor lezen

- [Connect - Klanken en letters](#)
- [Connect - Woordherkenning](#)

MATERIALEN VOOR VOORTGEZET LEZEN

Reguliere handleidingen voor voortgezet lezen en schrijven

- Estafette
- Studio taal

Specifieke methodieken voor lezen

- [Connect woordherkenning](#)
- [Connect - Vloeiend Lezen](#)
- [RALFI](#)

ALFABETISERINGSMATERIALEN SPECIEK ONTWIKKELD VOOR ANDERSTALIGE NIEUWKOMERS

- Aap Alfabetiseren in drie stappen
- DigLin+

³ Meer informatie over de vermelde materialen vind je in de 'Materialenwijzer anderstalige nieuwkomers'.

Alfabetiseringspaspoort anderstalige nieuwkomers

Startniveau

De leerling is/heeft...

- analfabeet of de fase van het aanvankelijke leesonderwijs in de taal van het land van herkomst nog niet afgerond
- leren lezen in een niet-Latijns schrift (bijv. de Arabische of Bulgaarse taal)
- leren lezen in een Latijns schriftstelsysteem (bijv. de Poolse of Turkse taal).

Naam:
Leeftijd:
Thuis taal:
Schooltaal:

Wat zijn de volgende stappen die de anderstalige nieuwkomer moet zetten in zijn/haar alfabetiseringsproces?

- De leerling benut kansen om zelf te 'lezen' en 'schrijven'. (gebruik)
- De leerling heeft een hoge motivatie om te willen leren lezen en schrijven en heeft hierbij een positief gevoel. (attitude)
- De leerling heeft een basisinzicht in waartoe geschreven en visuele taal dient, waarvoor ze gebruikt kan worden en welke voordelen ze biedt. (functie/nut)
- De leerling heeft een basisinzicht in hoe geschreven taal werkt. (eigenschappen)
- De leerling is motorisch voorbereid om te leren schrijven. (motoriek)
- Fonologisch bewustzijn
 - Nauwkeurig luisteren (volgorde van auditieve informatie onthouden, auditieve informatie naboen of nazeggen)
 - Zinnen en woorden (experimenteren met korte en lange zinnen, met woorden in een zin, korte en lange woorden en samengestelde woorden)
 - Rijmen (rijmpjes opzeggen, eindrijm herkennen, zelf eindrijm toepassen)
 - Klankgroepen (woorden verdelen in klankgroepen, klankgroepen samenvoegen tot woorden)
- Fonemisch bewustzijn
 - Isoleren van klanken (herkennen, sorteren en benoemen van beginklank, eindklank en middenklank)
 - Synthese van klanken (woorden plakken)
 - Analyse van klanken (woorden hakken)
 - Manipuleren van klanken (nieuwe klank aan een woord toevoegen, een klank weglaten, een klank vervangen door een andere klank)
- Letterkennis
 - Letters herkennen
 - Letters benoemen (oefenen op de juiste uitspraak)
 - Letters in woorden herkennen en benoemen
 - Schrijven (experimenteren met letters)
- Leren lezen
 - Klank-tegenkoppeling
 - Elementaire leeshandeling (mkm-woorden, spellend lezen)
 - Automatiseren van het leesproces (vloeiend lezen, goed tempo)

Ontwikende geletertheid

Aanvankelijk lezen

